

تحلیل محتوای کتاب‌های علوم دوره‌ی راهنمایی از دیدگاه الگوی آموزش خلاقیت پلسک

نگارش:

سامیه شه‌میر

استاد راهنما: دکتر علی‌رضا عصاره

استاد مشاور: دکتر غلامعلی احمدی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته برنامه‌ریزی درسی

آبان ماه ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تحلیل محتوای کتاب‌های علوم دوره‌ی راهنمایی از دیدگاه الگوی آموزش خلاقیت پلسک

نگارش:

سامیه شه‌میر

استاد راهنما: دکتر علی‌رضا عصاره

استاد مشاور: دکتر غلامعلی احمدی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته برنامه‌ریزی درسی

آبان ماه ۱۳۹۰

بسمه تعالی

تعهد نامه اصالت اثر

اینجانب سامیه شهمیر متعهد می‌شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و ماخذ ذکر گردیده است. این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه تربیت و پرورش شهید رجایی می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء

صور تجلسه دفاع

تقدیم به

پدر و مادر که وجودشان برایم عشق و ترم صدایشان آرام
بفش روم است.

و

همسر مهربانم که با شکیبایی، مرا یاری نموده و ادامه ی راه
بدون همراهی او میسر نبود.

و

فرزندانه محمد مهدی و آریین که همیشه مدیون صبر و تحملشان
هستم.

"هر لطفی را سپاسی هست"

پروردگار را سپاس می گویم که به مق ممد و سپاس محیقی شایسته ی اوست.

بر خود لازم می دانم که از زحمات استاد فرزانه ام جناب آقای دکتر علی رضا عصاره که با راهنماییها و نظرات علمی و ارزشمند خودشان در تمام مراحل این پژوهش بنده را راهنمایی نموده اند صمیمانه تشکر و قدر دانی می نمایم.

هم چنین بر خود واجب می دانم تا از استاد ارجمند جناب آقای دکتر غلامعلی امدی به عنوان استاد مشاور، به پاس کمکهای ارزنده و راهنماییهای ارزشمندشان بی نهایت تشکر و قدر دانی می نمایم.

همچنین از اساتید گرانقدر جناب آقای دکتر سید محمد رضا امام جمعه و خانم دکتر رضوان مکیم زاده که زحمت مطالعه و داوری این پژوهش را بر عهده گرفتند، بی نهایت تشکر و قدر دانی نمایم.

همچنین از زحمات سرکار خانم مجرد و آقای روشن امدی که در کارهای اجرایی پایان نامه بنده را یاری نمود بسیار سپاسگزارم.

چکیده پژوهش

هدف پژوهش حاضر تحلیل محتوای کتاب‌های علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی از دیدگاه الگوی آموزشی خلاقیت پلسک است. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی از نوع تحلیل محتوا می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شامل ۳ جلد کتاب‌های علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ می‌باشد.

حجم نمونه برابر با حجم جامعه انتخاب گردید. در این تحقیق به منظور اعتبار یابی و روایی صوری از دیدگاه‌های صاحب‌نظران و متخصصان تعلیم و تربیت استفاده شده است و جهت پایایی با توجه به پایایی هولستی، ضریب توافق بین کدگذاران ۹۴٪ به دست آمده است. ابزارهای این تحقیق فرم تحلیل محتوای با توجه به الگوی آموزش خلاقیت پلسک می‌باشد. برای تحلیل محتوای کتاب‌های علوم تجربی از یک فرم کدگذاری شده استفاده گردید، این کار در سه مرحله انجام شد: در مرحله‌ی اول واحدهای فعال و غیر فعال کتاب‌ها مشخص گردید و در مرحله‌ی دوم واحدهای غیر فعال حذف گردید و در مرحله‌ی سوم واحدهای فعال بر مبنای شاخص‌های چرخه‌ی خلاقیت هدایت شده‌ی پلسک، کدگذاری شدند و داده‌های حاصل از یافته‌های تحقیق با استفاده از شیوه‌های آمار توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاصل حاکی از آن بود که میزان درگیری با شاخص‌های الگوی خلاقیت پلسک در کتاب‌های علوم تجربی پایه‌های اول تا سوم دوره‌ی راهنمایی بسیار کم بوده و بر اصول خلاقیت پلسک منطبق نیستند و کمتر می‌توانند در ایجاد و پرورش خلاقیت در یادگیرندگان موثر باشند.

کلید واژه‌ها: تحلیل محتوا، خلاقیت، الگوی آموزش خلاقیت پلسک، محتوای کتاب‌های درسی،

کتاب علوم تجربی، دوره‌ی راهنمایی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: طرح مسأله.....
۲	۱-۱- مقدمه.....
۳	۲-۱- بیان مسأله پژوهش.....
۶	۳-۱- ضرورت و اهمیت.....
۷	۴-۱- اهداف پژوهش.....
۷	۴-۱-۱- هدف کلی پژوهش.....
۸	۴-۱-۲- اهداف جزئی.....
۸	۵-۱- سؤالات تحقیق.....
۸	۵-۱-۱- سؤالات اصلی.....
۸	۵-۱-۲- سؤالات ویژه.....
۹	۶-۱- تعاریف نظری مفاهیم.....
۹	۶-۱-۱- ارزیابی.....
۹	۶-۱-۲- آموزش خلاقیت.....
۹	۶-۱-۳- کتاب درسی.....
۱۰	۶-۱-۴- تحلیل محتوا.....
۱۰	۶-۱-۵- الگوی پلسک.....
۱۱	۶-۱-۶- دوره‌ی راهنمایی.....
۱۲	۷-۱- تعاریف عملیاتی.....
۱۲	۷-۱-۱- خلاقیت.....
۱۴	۷-۱-۲- واحد فعال.....
۱۴	۷-۱-۳- واحد غیر فعال.....
۱۴	۷-۱-۴- علوم تجربی.....
۱۶	فصل دوم: مروری بر ادبیات موضوع.....
۱۷	۲-۱- مقدمه.....
۱۷	۲-۲- تعریف خلاقیت.....
۱۹	۲-۳- مفهوم خلاقیت.....
۲۰	۲-۴- پیشینه خلاقیت.....
۲۱	۲-۵- اهمیت خلاقیت.....

۲۲	۶-۲- نظریه‌های خلاقیت.....
۲۲	۶-۲-۱- نظریه‌های فلسفی خلاقیت.....
۲۳	۶-۲-۲- نظریه‌های علمی (روان‌شناختی) خلاقیت.....
۲۴	۷-۲- نظریه گیلفورد.....
۲۴	۸-۲- نظریه تورنس.....
۲۴	۹-۲- نظریه گانیه.....
۲۵	۱۰-۲- الگوی پلسک.....
۲۹	۱۱-۲- نظریه دبونو در باره خلاقیت.....
۳۰	۱۲-۲- نظریات آموزش خلاقیت.....
۳۰	۱۳-۲- نظریه بوم‌شناختی خلاقیت.....
۳۱	۱۴-۲- ویژگیهای تفکر خلاق.....
۳۱	۱۵-۲- ویژگیهای افراد خلاق.....
۳۳	۱۶-۲- خلاقیت و هوش.....
۳۴	۱۷-۲- خلاقیت و حل مساله.....
۳۴	۱۸-۲- تفاوت خلاقیت و نوآوری.....
۳۵	۱۹-۲- سطوح خلاقیت.....
۳۵	۲۰-۲- مولفه‌های خلاقیت.....
۳۶	۲۱-۲- اصول پرورش تفکر خلاق در کلاس.....
۳۷	۲۲-۲- مراحل تفکر خلاق.....
۳۸	۲۳-۲- عوامل بازدارنده خلاقیت و نوآوری.....
۳۹	۲۴-۲- فلسفه آموزش علوم تجربی.....
۴۱	۲۵-۲- فلسفه و چرایی برنامه درسی آموزش علوم در دوره راهنمایی.....
۴۲	۲۶-۲- مبانی نظری آموزش علوم.....
۴۳	۲۷-۲- جایگاه علوم در مرکز برنامه‌های آموزشی.....
۴۴	۲۸-۲- تشویق و تأیید تحقیق جهت آموزش علوم.....
۴۴	۲۹-۲- فواید آموزش علوم به دانش‌آموزان.....
۴۵	۳۰-۲- خلاقیت و آموزش علوم.....
۴۶	۳۱-۲- اهداف کلیدی آموزش علوم.....
۴۶	۳۱-۲-۱- اهداف کلیدی آموزش علوم را می‌توان در ۶ دسته به شرح زیر بیان نمود:
۴۶	۳۱-۲-۲- اهداف آموزش علوم از نظر دکتر شریعتمداری.....

- ۳۲-۲- محتوای برنامه درسی علوم تجربی دوره راهنمایی ۴۷
- ۳۳-۲- فرایند برنامه ریزی درسی ۴۷
- ۳۴-۲- هدف‌های کلی در طرح جدید آموزش علوم تجربی ۴۹
- ۳۴-۲-۱- دانستی‌های ضروری ۴۹
- ۳۴-۲-۲- مهارت‌های ضروری ۴۹
- ۳۴-۲-۳- نگرش‌های ضروری ۴۹
- ۳۵-۲- هدف‌های و ویژگی‌های علوم تجربی در دوره‌ی راهنمایی ۵۰
- ۳۵-۲-۱- هدف‌های دانشی ۵۰
- ۳۵-۲-۲- هدف‌های مهارتی (هدف‌های ذهنی): ۵۰
- ۳۵-۲-۳- هدف‌های نگرشی ۵۱
- ۳۶-۲- تحولات برنامه درسی علوم تجربی ۵۱
- ۳۷-۲- جهت‌گیری و رویکرد فرایند-مداری در برنامه درسی علوم تجربی دوره راهنمایی ۵۳
- ۳۸-۲- مطالعات تیمز ۵۴
- ۳۸-۲-۱- روش جمع‌آوری اطلاعات در طرح تیمز شامل ۵۵
- ۳۸-۲-۲- نتایج طرح تیمز مطالعه بین‌المللی روشهای آموزش ریاضیات و علوم در مورد عملکرد دانش‌آموزان دوره راهنمایی ۵۵
- ۳۹-۲- مفهوم یادگیری، تدریس فعال و خلاقیت ۵۶
- ۴۰-۲- اهمیت و ضرورت بکارگیری روش‌های فعال در آموزش علوم ۵۷
- ۴۱-۲- جایگاه برنامه درسی علوم ۵۹
- ۴۲-۲- آموزش و پرورش دوره راهنمایی تحصیلی و اهمیت آن ۶۰
- ۴۲-۲-۱- اهمیت این دوره ۶۰
- ۴۲-۲-۲- اهداف دوره‌های راهنمایی تحصیلی ۶۱
- ۴۲-۲-۳- ویژگی‌های دانش‌آموزان دوره راهنمایی تحصیلی و ارتباط با خلاقیت ۶۱
- ۴۳-۲- تحلیل محتوا ۶۲
- ۴۳-۲-۱- محتوا ۶۲
- ۴۳-۲-۲- تحلیل محتوا ۶۳
- ۴۳-۲-۳- روش تحلیل محتوا ۶۴
- ۴۳-۲-۴- انواع محتوا ۶۵
- ۴۳-۲-۵- دیدگاه‌های تاریخی در انتخاب محتوا ۶۶
- ۴۳-۲-۶- دیدگاه‌های فلسفی در خصوص انتخاب محتوا ۶۶

۶۷	۲-۴۳-۷- ویژگی های تحلیل محتوا
۶۸	۲-۴۳-۸- هدف تحلیل محتوا
۶۸	۲-۴۳-۹- کمیت و کیفیت در تحلیل محتوا
۶۹	۲-۴۳-۱۰- تکنیک های متداول در تحلیل محتوا
۶۹	۲-۴۳-۱۱- مراحل تحلیل محتوا
۶۹	۲-۴۴- کتاب درسی
۷۴	۲-۴۵- تحقیقات انجام شده در خارج از کشور
۷۰	۲-۴۶- تحقیقات انجام شده در داخل کشور
۷۷	۲-۴۷- نتیجه گیری
۷۸	فصل سوم: روش تحقیق
۷۹	۳-۱- مقدمه
۷۹	۳-۲- روش تحقیق
۸۲	۳-۳- جامعه آماری
۸۲	۳-۴- نمونه، روش نمونه گیری و حجم نمونه
۸۲	۳-۵- ابزار گردآوری داده ها (اطلاعات)
۸۶	۳-۶- دلایل استفاده از الگوی پلسک
۸۶	۳-۷- روایی و پایایی
۸۷	۳-۷-۱- روایی ابزار جمع آوری داده ها
۸۷	۳-۷-۲- پایایی ابزار جمع آوری داده ها:
۸۸	۳-۸- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات:
۸۸	۳-۸-۱- به صورت توصیفی: شامل اعلام فراوانی، درصد و جدول
۸۸	۳-۸-۲- به صورت تحلیلی: شامل تحلیل و تفسیر فراوانی
۸۹	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها (یافته های تحقیق)
۹۰	۴-۱- مقدمه
۹۱	۴-۲- بخش دوم: سؤال اول پژوهش
۹۲	۴-۳- پرسش های فرعی
۱۱۶	فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری
۱۱۷	۵-۱- مقدمه
۱۱۷	۵-۲- خلاصه نتایج
۱۱۷	۵-۳- تجزیه و تحلیل نتایج تحقیق
۱۲۱	۵-۴- بحث و نتیجه گیری

۱۲۳.....۵-۶- محدودیت‌های تحقیق

۱۲۴.....۵-۷- پیشنهادهای کاربردی

۱۲۶.....۵-۸- پیشنهادهای پژوهشی

۱۲۷..... **منابع و مأخذ**

۱۳۵..... **پیوست**

فهرست جدول‌ها

- جدول ۳-۱: طبقات مورد نظر در الگوی پلسک ۸۳
- جدول ۳-۲: فرم تحلیل محتوای محقق ساخته برای کد گذاری محتوای کتاب‌های علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی ۸۴
- جدول ۳-۳: فرم تحلیل محتوای محقق ساخته برای کد گذاری محتوای کتاب‌های علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی ۸۴
- جدول ۳-۴: فرم تحلیل محتوای محقق ساخته برای کد گذاری محتوای کتاب‌های علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی ۸۵
- جدول ۴-۱: واحدهای فعال و غیر فعال کتاب علوم تجربی سال اول راهنمایی ۹۳
- جدول ۴-۲: تطبیق متن کتاب علوم تجربی پایه اول راهنمایی بر اساس شاخص‌های خلاقیت پلسک ۹۴
- جدول ۴-۳: تطبیق فعالیت‌های کتاب علوم تجربی پایه‌ی اول راهنمایی با شاخص‌های خلاقیت پلسک ۹۵
- جدول ۴-۴: تطبیق تصاویر کتاب علوم تجربی پایه اول راهنمایی با شاخص‌های خلاقیت پلسک ۹۶
- جدول ۴-۵: واحدهای خلاق کتاب علوم تجربی سال اول راهنمایی ۹۷
- جدول ۴-۶: تحلیل محتوای کلی علوم تجربی سال اول دوره‌ی راهنمایی بر اساس شاخص‌های چرخه‌ی خلاقیت هدایت شده پلسک ۱۰۰
- جدول ۴-۷: واحدهای فعال و غیر فعال کتاب علوم تجربی سال دوم راهنمایی ۱۰۱
- جدول ۴-۸: تطبیق متن کتاب علوم تجربی پایه دوم راهنمایی بر اساس شاخص‌های خلاقیت پلسک ۱۰۲
- جدول ۴-۹: تطبیق فعالیت‌های کتاب علوم تجربی پایه دوم راهنمایی بر اساس شاخص‌های خلاقیت پلسک ۱۰۳
- جدول ۴-۱۰: تطبیق تصاویر کتاب علوم تجربی پایه دوم راهنمایی با شاخص‌های خلاقیت پلسک ۱۰۴
- جدول ۴-۱۱: واحدهای خلاق کتاب علوم تجربی سال دوم راهنمایی ۱۰۵
- جدول ۴-۱۲: تحلیل کلی محتوای علوم تجربی سال دوم دوره‌ی راهنمایی بر اساس شاخص‌های چرخه‌ی خلاقیت هدایت شده پلسک ۱۰۸
- جدول ۴-۱۳: واحدهای فعال و غیر فعال کتاب علوم تجربی سال سوم راهنمایی ۱۰۹
- جدول ۴-۱۴: تطبیق محتوای کتاب علوم تجربی پایه سوم راهنمایی بر اساس شاخص‌های خلاقیت پلسک ۱۱۰
- جدول ۴-۱۵: تطبیق فعالیت‌های کتاب علوم تجربی پایه سوم راهنمایی بر اساس شاخص‌های خلاقیت پلسک ۱۱۱
- جدول ۴-۱۶: تطبیق تصاویر کتاب علوم تجربی پایه سوم راهنمایی بر اساس شاخص‌های خلاقیت پلسک ۱۱۲
- جدول ۴-۱۷: تطبیق جداول کتاب علوم تجربی پایه سوم راهنمایی بر اساس شاخص‌های خلاقیت پلسک ۱۱۳
- جدول ۴-۱۸: واحدهای خلاق کتاب علوم تجربی سال سوم راهنمایی ۱۱۳
- جدول ۴-۱۹: تحلیل کلی محتوای علوم تجربی سال سوم دوره‌ی راهنمایی بر اساس شاخص‌های چرخه‌ی خلاقیت هدایت شده پلسک ۱۱۶

فهرست نمودارها

- نمودار ۳-۱: الگوی کدگذاری کتاب‌های علوم تجربی دوره‌ی راهنمایی بر مبنای مدل چرخه‌ی خلاقیت هدایت شده پلسک ۸۶
- نمودار ۴-۱: واحدهای فعال و غیر فعال کتاب علوم تجربی سال اول راهنمایی ۹۲
- نمودار ۴-۲: فراوانی واحدهای خلاق کتاب علوم تجربی سال اول راهنمایی ۹۶
- نمودار ۴-۳: میزان توجه به اصل اول (توجه) در کتاب علوم سال اول ۹۷
- نمودار ۴-۴: میزان توجه به اصل دوم (گریز) در کتاب علوم سال اول ۹۷
- نمودار ۴-۵: میزان توجه به اصل سوم (تحرك) در کتاب علوم سال اول ۹۸
- نمودار ۴-۶: واحدهای فعال و غیر فعال کتاب علوم تجربی سال دوم راهنمایی ۱۰۰
- نمودار ۴-۷: فراوانی واحدهای خلاق کتاب علوم تجربی سال دوم راهنمایی ۱۰۴
- نمودار ۴-۸: میزان توجه به اصل اول (توجه) در کتاب علوم سال دوم راهنمایی ۱۰۵
- نمودار ۴-۹: میزان توجه به اصل دوم (گریز) در کتاب علوم سال دوم راهنمایی ۱۰۶
- نمودار ۴-۱۰: میزان توجه به اصل سوم (تحرك) در کتاب علوم سال دوم راهنمایی ۱۰۷
- نمودار ۴-۱۱: واحدهای فعال و غیر فعال کتاب علوم تجربی سال سوم راهنمایی ۱۰۹
- نمودار ۴-۱۲: فراوانی واحدهای خلاق کتاب علوم تجربی سال سوم راهنمایی ۱۱۳
- نمودار ۴-۱۳: میزان توجه به اصل اول (توجه) در کتاب علوم سال سوم راهنمایی ۱۱۳
- نمودار ۴-۱۴: میزان توجه به اصل دوم (گریز) در کتاب علوم سال سوم راهنمایی ۱۱۴
- نمودار ۴-۱۵: میزان توجه به اصل سوم (تحرك) در کتاب علوم سال سوم راهنمایی ۱۱۴

فصل اول

طرح مسأله

۱-۱- مقدمه

با توجه به جهان به سرعت در حال تغییر و دگرگونی، کودکان نیاز دارند برای رویارویی با مشکلات و فائق آمدن بر آنها خلاقانه فکر و عمل کردن را بیاموزند. خلاقیت، ابتکار و نوآوری، مرحله‌ای از رشد عقلی است که می‌تواند منجر به ساخت و ایجاد موقعیتی برای راحت تر زیستن شود. اگر قرار باشد آموزش و پرورش دانش آموزان را برای زندگی در چنین محیطی تربیت نماید، باید با رویکردی متناسب با ماهیت متحول جامعه درصدد پرورش انسان‌هایی متفکر، خلاق و دارای بینش علمی باشد. به این معنی که فارغ التحصیلان نظام آموزشی قادر باشند، مسائل و مشکلات زندگی خود را به نحوی اندیشمندانه حل نمایند و بیاموزند، که چگونه فکر کنند، تصمیم بگیرند و درباره‌ی امور مختلف قضاوت کنند. در چنین شرایطی رسالت جدیدی فرا روی نهاد تعلیم و تربیت قرار می‌گیرد. پیشرفت هر جامعه بیش از امکانات مالی به تولید و نوآوری^۱ افراد آن بستگی دارد، نه تقلید و استفاده از راههای مکشوف و تقریباً منسوخ شده، فرهنگ و صنعت امروز بر اندیشه‌های مبتکران و ابداع گران استوار است و ملت‌های پیشرفته معتقد هستند که امروز به جای فروش کالا باید به تولید دانش فنی و به جای داشتن اندیشه‌ای مصرفی به تولید اندیشه‌های بدیع اقدام کنیم. اولین شرط اجرای چنین سیاستی، ایجاد زمینه‌های مناسب برای پرورش خلاقیت‌هاست. برای انجام این مهم باید هدفهای آموزشی یک جامعه حامل پیامهای خلاق باشد. بسیاری از متفکران معتقدند که در دنیای پر تغییر قرن بیستم، آموزش آفرینندگی و ایجاد قدرت خلاقیت در دانش آموزان سنگین ترین و مهمترین مسئولیت پرورشی آموزشگاههاست (مفیدی، ۱۳۸۳، ص ۴۲).

شاید در چند دهه‌ی اخیر هیچ یک از موضوعات درسی در سطح جهانی به اندازه‌ی درس علوم دچار تغییر نشده باشد. این تغییرها تنها جنبه‌ی محتوایی آموزش علوم را در بر نمی‌گیرد. گرچه محتوای درس علوم تجربی به خودی خود به دلیل پیشرفت فزاینده علم و دانش بشری روز به روز جدیدتر می‌شود، تا آنجا که امروز عصر انفجار اطلاعات نام گرفته است. اما آنچه توجه صاحبان نظران را به خود معطوف داشته، این است که چگونه می‌توان دانش آموزان را به گونه‌ای آموزش داد که توانایی رویارویی با مشکلات جدیدی که در آینده با آن روبرو خواهند شد را داشته باشند و بتوانند به حل مسایل و مشکلات بپردازند (امانی تهرانی، ۱۳۷۴، ص ۳۲).

¹. creativity

یکی از عواملی که در جریان آموزش و پرورش و شکوفایی خلاقیت ذهنی دانش آموزان نقش بازی می‌کند، محتوای کتاب‌های درسی حساب شده و مطلوب است. دیویی^۱ بهترین راه پرورش تفکر و خلاقیت را استفاده از برنامه‌ها و روش‌های آموزشی می‌داند که دانش آموزان را با مسئله و چالش مواجه سازد. این مسئله باید، مسئله واقعی زندگی کودک و متناسب با علایق او باشد. استفاده از برنامه درسی مسئله محور نه تنها روح و تفکر علمی را در فراگیران پرورش می‌دهد بلکه سبب می‌شود دانش آموزان مهارت‌های اجتماعی را بیاموزند و از این رهگذر به اهداف اجتماعی نظیر مسئولیت پذیری، رعایت حقوق دیگران با در نظر گرفتن عدالت در بحث و گفتگو، دست یابند (مهرمحمدی، ۱۳۷۱، ص ۱۸۱). لازمه این امر پیش بینی فعالیت‌ها، برنامه‌ها و کتاب‌های درسی جدیدی است که بر مفاهیم و روش‌هایی تاکید کند که یادگیرندگان را در کشف مفاهیم جدید و ارائه راه حل‌های بدیع برای مسائل زندگی راهنمایی نماید. با توجه به آنکه دانش آموزان بیشتر از طریق محتوای کتاب درسی است که با افکار و عقاید گوناگون و روش‌های علمی و مسائل مختلف آشنا می‌شوند و خود را برای زندگی در جامعه آماده می‌کنند، در دنیای متحول امروز، همراه با تغییرات سریع علمی و توسعه فناوری، آموزش علوم به عنوان درسی که در سازگاری دانش آموزان با مسائل و مشکلات جدید نقش اساسی را ایفا می‌کند اهمیت بیشتری یافته است.

تغییرات و تحولات همه جانبه‌ای که از سه دهه پیش در انتخاب رویکردهای نوین برای طراحی و تولید برنامه‌های درسی و به ویژه برنامه‌های درسی علوم تجربی در دوره‌های ابتدایی و میانه (راهنمایی تحصیلی یا دوره اول متوسطه) صورت گرفته است، بخشی از رسالت‌ها و مسئولیت‌های نوین نظام تعلیم و تربیت را به این درس بنیادی سپرده است، تا جائیکه، برخی از صاحب‌نظران حوزه آموزش علوم، مانند: خانم وین‌هارلن^۲ تغییر در برنامه‌های درسی علوم، ریاضی و فناوری را محور توسعه پایدار جوامع در قرن بیست و یکم قلمداد کرده‌اند (احمدی، ۱۳۹۰، ص ۳).

۱-۲- بیان مساله پژوهش

خلاقیت یک ویژگی مطلوب انسانی است که در مدارس باید برای آموزش و پرورش آن جدیت نشان دهند. آموزش خلاقیت و یا تربیت تفکر خلاق به عنوان یکی از هدفهای اساسی و شناخته شده تعلیم و تربیت، همیشه از حمایت عمومی برخوردار بوده است. درس علوم تجربی که اکنون در آموزش و پرورش از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است، شامل مجموعه‌ای از مطالب سازمان یافته و روش‌های شناخته شده است که می‌تواند به پرورش خلاقیت کمک کند (منطقی، ۱۳۸۰).

1. Dewey

2- Harlen , Whyne (1991)

با توجه به این که نظام برنامه ریزی درسی ایران متمرکز و کتاب درسی نقش مهمی در پرورش خلاقیت دانش آموزان دارد و کتابهای درسی علوم و ریاضی که نقش بسیار مهمی در امر خلاقیت ایفا می کنند و بررسی نتایج آزمون‌هایی مانند تیمز^۱ که توسط انجمن بین المللی ارزشیابی پیشرفت^۲ (IEA) صورت گرفته است نشان می دهد که دروس علوم تجربی و ریاضی در دوره ابتدایی و راهنمایی مناسب نبوده و بیشتر دانش آموزان توانایی پاسخ به سوالات کاربردی، قضاوتی و ترکیبی را ندارند و مهارت‌هایی هم چون ساختن فرضیه و حل مساله در مرتبه پایینی قرار دارند (مارتین، ۲۰۰۴). هوبیز^۳ در نقد و بررسی دلایل ضعف برخی کشورها در آزمون تیمز، نشان داد که علت آن تا حدود زیادی مربوط به کتاب‌های درسی بی کیفیت آنها است. به نظر می‌رسد در نظام برنامه ریزی درسی ایران بیشترین تاکید بر فراگیری انواع معلومات و انتقال انبوه واقعیت‌های علمی است که با روش‌های آموزش و یادگیری مکانیکی و حافظه‌ای به دانش آموزان تحمیل می‌شود (جهانی، ۱۳۸۷، ص ۴۵)، لذا پژوهشگر در جستجوی این موضوع است که تا چه اندازه کتابهای درسی به ویژه به این امر توجه نموده اند.

حذف و یا به حاشیه بردن علاقه ارتباطی^۴ در درس علوم تجربی، مریبان و کودکان و طراحان را با چالش‌های جدی مواجه کرده است به طوری که بعضی از محققان ابراز کرده اند، برنامه‌های آموزش علوم تجربی نتوانسته است روحیه علمی، کاوشگری، آفرینندگی و خلاقیت را در دانش آموزان پرورش دهد (پرویزیان، ۱۳۸۴).

بسیاری از فیلسوفان و نظریه پردازان تعلیم و تربیت معتقدند که پرورش مهارت‌های تفکر خلاق، درست مانند مهارت خواندن و نوشتن باید از سالهای کودکی آغاز شود (آیزنر، ۱۹۹۴). با توجه به این که زندگی پیچیده امروزی هر لحظه در حال نو شدن است و خلاقیت و نوآوری ضرورت استمرار زندگی فعال است، انسان برای خلق و نشاط و پویایی در زندگی نیازمند ابتکار و نوآوری است تا انگیزه تنوع طلبی خود را ارضاء کند (جرجانی، ۱۳۸۶، ص ۱).

در تحقیقی که توسط ادوارد^۵ در سال ۲۰۰۰ در دانشگاه ایالتی کلرادو انجام شده است که هدف آن مطالعه و بررسی پرسش‌ها و تکالیف کتاب‌های دوره‌ی ابتدایی از لحاظ تطبیق با عوامل خلاقیت گیلفورد بود و در راستای هدف مزبور این سوال مطرح شد که پرسش‌ها و تکالیف کتاب‌های درسی علوم تجربی دوره‌ی ابتدایی امریکا طبقه بندی بعد عملیات دو ساختار هوشی گیلفورد بر چه سطحی تمرکز دارند؟

1. Timss

2. International Association for the Evaluation of Educational

3. Hobbiz

4. communicative interest

5. Edward